

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

॥ कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

संज्ञानं विज्ञानं प्रज्ञानं जानदभिजानत्। सङ्कल्पमानं
प्रकल्पमानमुपकल्पमानमुपकृतं कृतम्। श्रेयो वसीय
आयथ्सम्भूतं भूतम्। चित्रः केतुः प्रभानाभान्थ्सम्भान्।
ज्योतिष्मांस्तेजस्वानातपस्तेजस्तपन्नभितपन्। रोचनो
रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः। दर्शा दृष्टा दर्शता
विश्वरूपा सुदर्शना। आप्यायमाना प्यायमाना प्याया
सूनृतेरा। आपूर्यमाणा पूर्यमाणा पूरयन्ती पूर्णा पौर्णमासी।
दाता प्रदाताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः॥१॥

आवेशयन्निवेशयन्थ्संवेशनः सशान्तः शान्तः। आभवंन्प्र-
भवंन्थ्सम्भवन्थ्सम्भूतो भूतः। प्रस्तुतं विष्टुतं सस्तुतं
कल्याणं विश्वरूपम्। शुक्रममृतं तेजस्वि तेजः
समिद्धम्। अरुणं भानुमन्मरीचिमदभितपत्तपस्वत्।
सविता प्रसविता दीप्तो दीपयन्दीप्यमानः। ज्वलञ्ज्वलिता
तपन्वितपन्थ्सन्तपन्। रोचनो रोचमानः शुम्भूः शुम्भमानो

वा॒मः। सु॒ता सु॒न्वती प्रसु॑ता सू॒यमा॑नाऽभिषू॒यमा॑णा। पी॒तीं
प्र॒पा स॒म्पा तृ॒प्तिस्तृ॒पय॑न्ती॥२॥

का॒न्ता का॒म्या का॒मजा॑ताऽऽयु॒ष्मती का॒मदु॑घा॑।
अ॒भिशा॑स्ताऽनु॒मन्ताऽऽन॒न्दो मो॑दः प्र॒मोदः॑। आ॒साद॑यन्निषा॒-
दय॑न्त्स॒साद॑नः स॒सन्नः स॒न्नः। आ॒भूर्वि॑भूः प्र॒भूः
श॒म्भूर्भुवः॑। प॒वित्रं प॒वयि॑ष्यन्पू॒तो मे॒ध्यः। यशो॑
यश॑स्वाना॒युरमृ॑तः। जी॒वो जी॑विष्यन्त्स्वर्गो लो॒कः।
सह॑स्वान्त्सही॒यानो ज॑स्वान्त्सह॑मानः। जय॑न्नभिजय॑न्त्सु॒-
द्रवि॑णो द्रवि॒णोदाः॑। आ॒र्द्रप॑वित्रो ह॒रि॒केशो॑ मो॑दः प्र॒मोदः॑॥३॥

अ॒रु॒णोऽरु॒णर॑जाः पु॒ण्डरी॑को वि॒श्वजि॑दभिजि॒त्। आ॒र्द्रः
पि॒न्वमा॑नोऽन्न॑वा॒न्नस॑वा॒निरा॑वान्। स॒र्वोष॑धः स॒म्भरो॑
मह॑स्वान्। ए॒ज॒त्का जी॑व॒त्काः। क्षु॒ल्लकाः शि॑पिविष्ट॒काः।
स॒रि॒स्रराः सु॒शेर॑वः। अ॒जिरा॑सो गमि॒ष्णवः॑। इ॒दानीं॑
त॒दानी॑मे॒तर॑हि॒ क्षि॒प्रमं॑जिरम्। आ॒शु॒र्नि॒मेषः॑ फ॒णो
द्रव॑न्नति॒द्रव॑न्। त्वर॑स्त्वर॑माण आ॒शुरा॑शीयाञ्ज॒वः। अ॒ग्नि॒ष्टोम॑
उ॒क्थ्योऽति॑रा॒त्रो द्वि॑रा॒त्रस्त्रि॑रा॒त्रश्च॑तूरा॒त्रः। अ॒ग्नि॒ऋतुः॑ सूर्य
ऋतुश्च॒न्द्रमा॑ ऋतुः। प्र॒जाप॑तिः स॒वत्स॑रो म॒हान्कः॑॥४॥

[१]

भूर्ग्नं च पृथिवीं च मां च। त्रींश्च लोकान्त्संवत्सरं च।
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद।
 भुवो वायुं चान्तरिक्षं च मां च। त्रींश्च लोकान्त्संवत्सरं च।
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद।
 स्वरादित्यं च दिवं च मां च। त्रींश्च लोकान्त्संवत्सरं
 च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा
 सीद। भूर्भुवः स्वश्चन्द्रमसं च दिशश्च मां च। त्रींश्च
 लोकान्त्संवत्सरं च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
 देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥५॥

[२]

त्वमेव त्वां वैत्थ योऽसि सोऽसि। त्वमेव त्वामंचैषीः।
 चितश्चासि सञ्चितश्चास्यग्रे। एतावांश्चासि भूयांश्चास्यग्रे।
 यत्ते अग्रे न्यूनं यदु तेऽतिरिक्तम्। आदित्यास्तदङ्गिरस-
 श्चिन्वन्तु। विश्वे ते देवाश्चितिमापूरयन्तु। चितश्चासि
 सञ्चितश्चास्यग्रे। एतावांश्चासि भूयांश्चास्यग्रे। मा ते अग्रे
 च येन माऽति च येनाऽऽयुरावृक्षि। सर्वेषां ज्योतिषां

ज्योतिर्यददावुदेति। तपसो जातमनिभृष्टमोजः। तत्ते
ज्योतिरिष्टके। तेन मे तप। तेन मे ज्वल। तेन मे दीदिहि।
यावद्देवाः। यावदसाति सूर्यः। यावदुतापि ब्रह्म॥६॥

[३]

संवत्सरोऽसि परिवत्सरोऽसि। इदावत्सरोऽसीदुवत्सरो-
ऽसि। इद्वत्सरोऽसि वत्सरोऽसि। तस्य ते वसन्तः शिरः।
ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वरुषाः पुच्छम्। शरदुत्तरः पक्षः।
हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः। अपरपक्षाः पुरीषम्॥७॥

अहोरात्राणीष्टकाः। ऋषभोऽसि स्वर्गो लोकः। यस्यां दिशि
महीयसे। ततो नो मह आवह। वायुर्भूत्वा सर्वा दिश
आवाहि। सर्वा दिशोऽनुविवाहि। सर्वा दिशोऽनुसंवाहि।
चित्या चितिमापृण। अचित्या चितिमापृण। चिदसि
समुद्रयोनिः॥८॥

इन्दुर्दक्षः श्येन ऋतावा। हिरण्यपक्षः शकुनो भुरण्युः।
महान्धसधस्थे ध्रुव आनिषत्तः। नमस्ते अस्तु मा मा
हिंसीः। एति प्रेति वीति समित्युदिति। दिवं मे यच्छ।
अन्तरिक्षं मे यच्छ। पृथिवीं मे यच्छ। पृथिवीं मे यच्छ।

अ॒न्तरि॑क्षं मे यच्छ। दि॒वं मे यच्छ। अ॒ह्ना प्रसा॑रय। रा॒त्र्या
सम॑च। रा॒त्र्या प्रसा॑रय। अ॒ह्ना सम॑च। का॒मं प्रसा॑रय।
का॒मं॑ सम॑च॥९॥

[४]

भूर्भु॒वः स्वः॑। ओ॒जो बल॑म्। ब्र॒ह्म क्ष॑त्रम्। यशो॑ म॒हत्। स॒त्यं
तपो॑ ना॒मं। रू॒पम॑मृ॒तम्। चक्षुः॑ श्रो॒त्रम्। म॒न॒ आ॒युः। वि॒श्वं यशो॑
म॒हः। स॒मं तपो॑ ह॒रो भाः॑। जा॒तवे॑दा॒ यदि॑ वा पा॒वको॑ऽसि।
वै॒श्वान॑रो यदि॑ वा वैद्यु॒तोऽसि॑। शं प्र॒जाभ्यो॑ यज॑मानाय
लो॒कम्। ऊ॒र्जं पु॒ष्टिं द॑द॒द्भ्याव॑वृ॒थ्स्व॥१०॥

[५]

रा॒ज्ञीं वि॒राज्ञी॑। स॒म्राज्ञी॑ स्व॒राज्ञी॑। अ॒र्चिः शो॒चिः। तपो॑ ह॒रो
भाः। अ॒ग्निरि॒न्द्रो बृ॑ह॒स्पतिः॑। वि॒श्वे दे॒वा भुव॑नस्य गो॒पाः। ते
मा॒ सर्वे॑ यश॑सा॒ स॒सृज॑न्तु॥११॥

[६]

अस॑वे॒ स्वाहा॑ वस॑वे॒ स्वाहा॑। वि॒भुवे॑ स्वाहा॑ वि॒वंस्व॑ते॒
स्वाहा॑। अ॒भि॒भुवे॑ स्वाहा॑ऽधि॑पतये॒ स्वाहा॑। दि॒वां प॑तये॒
स्वाहा॑ऽह॑स्प॒त्याय॒ स्वाहा॑। चा॒क्षुष्म॑त्याय॒ स्वाहा॑

ज्योतिष्मत्याय स्वाहा॥ राज्ञे स्वाहा विराज्ञे स्वाहा॥
 सम्राज्ञे स्वाहा स्वराज्ञे स्वाहा॥ शूषाय स्वाहा सूर्याय
 स्वाहा॥ चन्द्रमसे स्वाहा ज्योतिषे स्वाहा॥ स॒सर्पाय स्वाहा॥
 कल्याणाय स्वाहा॥ अर्जुनाय स्वाहा॥१२॥

[७]

विपश्चिते पवमानाय गायत। मही न धाराऽत्यन्धो अर्षति।
 अहिर्ह जीर्णामतिसर्पति त्वचम्। अत्यो न क्रीडन्नसरद्वेषा
 हरिः। उपयामगृहीतोऽसि मृत्यवे त्वा जुष्टं गृह्णामि। एष ते
 योनिर्मृत्यवे त्वा। अपमृत्युमपक्षुधम्। अपेतः शपथं जहि।
 अधा नो अग्र आवह। रायस्पोष सहस्रिणम्॥१३॥

ये ते सहस्रमयुतं पाशाः। मृत्यो मर्त्याय हन्तवे। तान्
 यज्ञस्य मायया। सर्वानवयजामहे। भक्षोऽस्यमृतभक्षः।
 तस्य ते मृत्युपीतस्यामृतवतः। स्वगाकृतस्य मधुमतः।
 उपहृतस्योपहृतो भक्षयामि। मन्द्राऽभिभूतिः केतुर्यज्ञानां
 वाक्। असावेहि॥१४॥

अन्धो जागृविः प्राण। असावेहि। बधिर आक्रन्दयितरपान।
 असावेहि। अहस्तोस्त्वा चक्षुः। असावेहि। अपादाशो मनः।

असावेहिं। कवे विप्रचित्ते श्रोत्रं। असावेहिं॥१५॥

सुहस्तः सुवासाः। शूषो नामास्यमृतो मर्त्येषु। तं त्वाऽहं
तथा वेदं। असावेहिं। अग्निर्मे वाचि श्रितः। वाग्धृदये। हृदयं
मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। वायुर्मे प्राणे श्रितः॥१६॥

प्राणो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। सूर्यो
मे चक्षुषि श्रितः। चक्षुर्हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। चन्द्रमा मे मनसि श्रितः॥१७॥

मनो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। दिशो मे
श्रोत्रे श्रिताः। श्रोत्रं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। आपो मे रेतसि श्रिताः॥१८॥

रेतो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। पृथिवी
मे शरीरे श्रिता। शरीरं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते।
अमृतं ब्रह्मणि। ओषधिवनस्पतयो मे लोमंसु श्रिताः॥१९॥

लोमानि हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। इन्द्रो
मे बले श्रितः। बलं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। पर्जन्यो मे मूर्ध्नि श्रितः॥२०॥

मूर्धा हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। ईशानो
मे मन्यौ श्रितः। मन्युरहृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। आत्मा मे आत्मनि श्रितः॥२१॥

आत्मा हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। पुनर्म
आत्मा पुनरायुरागात्। पुनः प्राणः पुनराकूतमागात्।
वैश्वानरो रश्मिभिर्वावृधानः। अन्तस्तिष्ठत्वमृतस्य
गोपाः॥२२॥

[८]

प्रजापतिर्देवान्सृजत। ते पाप्मना सन्दिता अजायन्त।
तान्व्यद्यत्। यद्व्यद्यत्। तस्माद्विद्युत्। तमवृश्चत्। यदवृश्चत्।
तस्माद्वृष्टिः। तस्माद्यत्रैते देवते अभिप्राप्तः। वि च हैवास्य
तत्र पाप्मानं द्यतः॥२३॥

वृश्चतश्च। सैषा मीमांसाऽग्निहोत्र एव सम्पन्ना। अथो आहुः।
सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। होष्यन्नप उपस्पृशेत्। विद्युदसि विद्यं
मे पाप्मानमिति। अथ हुत्वोपस्पृशेत्। वृष्टिरसि वृश्चं मे
पाप्मानमिति। यक्ष्यमाणो वेष्ट्वा वा। वि च हैवास्यैते देवते
पाप्मानं द्यतः॥२४॥

वृश्चतंश्च। अत्य॑हो हाऽऽरु॑णिः। ब्र॒ह्मचा॒रिणै॑ प्र॒श्नान्प्रोच्य॑
 प्रजि॑घाय। परे॑हि। प्ल॒क्षं दय्या॑म्पातिं पृच्छ। वेत्थ॑
 सावि॒त्रा(३)न्न वे॒त्था(३) इति॑। तमा॒गत्य॑ पप्रच्छ। आचार्यो॑
 मा प्राहै॑षीत्। वेत्थ॑ सावि॒त्रा(३)न्न वे॒त्था(३) इति॑। स
 होवाच॑ वेदेति॑॥२५॥

स कस्मि॒न्प्रति॑ष्ठित॒ इति॑। प॒रोर॑ज॒सीति॑। कस्तद्यत्प॒रोर॑जा॒
 इति॑। ए॒ष वाव॑ स प॒रोर॑जा॒ इति॑ होवाच। य ए॒ष तप॑ति।
 ए॒षोऽर्वा॑ग्रजा॒ इति॑। स कस्मि॒न्त्वे॒ष इति॑। स॒त्य इति॑। किं
 तत्स॒त्यमि॑ति। तप॒ इति॑॥२६॥

कस्मि॒न्नु तप॒ इति॑। बल॒ इति॑। किं तद्व॒लमि॑ति। प्रा॒ण
 इति॑। मा स्म॑ प्रा॒णम॑तिपृच्छ॒ इति॑ माऽऽचा॒र्योऽब्र॑वीदिति॑
 होवाच॑ ब्रह्मचा॒री। स होवाच॑ प्ल॒क्षो दय्या॑म्पातिः।
 यद्वे॑ ब्रह्मचा॒रिन्प्रा॑णमत्य॑प्रक्ष्यः। मूर्धा॑ ते॒ व्यप॑तिष्यत्।
 अ॒हमु॑त आचा॒र्याच्छ्रे॒यांभ॑विष्यामि। यो मा॑ सावि॒त्रे
 स॒मवा॑दिष्टेति॑॥२७॥

तस्मा॑त्सावि॒त्रे न संव॑देत। स यो ह॒ वै सा॑वि॒त्रं वि॒दुषा॑ सावि॒त्रे
 संव॑देते। सहा॑स्मि॒ज्छ्रियं॑ दधाति। अनु॑ ह॒ वा अ॑स्मा अ॒सौ

तपञ्छ्रियं मन्यते। अन्वस्मै श्रीस्तपो मन्यते। अन्वस्मै तपो
बलं मन्यते। अन्वस्मै बलं प्राणं मन्यते। स यदाहं। संज्ञानं
विज्ञानं दर्शां दृष्टेति। एष एव तत्॥२८॥

अथ यदाहं। प्रस्तुतं विष्टुतं सुता सुन्वतीति। एष एव
तत्। एष ह्येव तान्यहानि। एष रात्रयः। अथ यदाहं। चित्रः
केतुर्दाता प्रदाता संविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति। एष
एव तत्। एष ह्येव तेऽहो मुहूर्ताः। एष रात्रेः॥२९॥

अथ यदाहं। पवित्रं पवयिष्यन्त्सहस्वान्त्सहीयानरुणो-
ऽरुणरजा इति। एष एव तत्। एष ह्येव तेऽर्धमासाः। एष
मासाः। अथ यदाहं। अग्निष्टोम उक्थ्योऽग्निर्ऋतुः प्रजापतिः
संवत्सर इति। एष एव तत्। एष ह्येव ते यज्ञक्रतवः। एष
ऋतवः॥३०॥

एष संवत्सरः। अथ यदाहं। इदानीं तदानीमिति। एष एव
तत्। एष ह्येव ते मुहूर्तानां मुहूर्ताः। जनुको ह वैदेहः।
अहोरात्रेः समाजंगाम। तं होचुः। यो वा अस्मान् वेद।
विजहत्पाप्मानमेति॥३१॥

सर्वमायुरेति। अग्निं स्वर्गं लोकं जयति। नास्यामुष्मिँल्लोके-

ऽन्नं क्षीयतु इति। विजहद्ध वै पाप्मानमेति। सर्वमायुरेति।
 अभि स्वर्गं लोकं जयति। नास्यामुष्मिँल्लोकेऽन्नं क्षीयते। य
 एवं वेद। अहीना हाऽऽश्वथ्यः। सावित्रं विदां चकार॥ ३२॥
 स हं ह॒ः सो हि॒र॒ण्म॒यो भू॒त्वा। स्व॒र्गं लो॒कमि॒याय।
 आ॒दि॒त्यस्य॒ सायु॑ज्यम्। ह॒ः सो ह॒ वै हि॒र॒ण्म॒यो भू॒त्वा।
 स्व॒र्गं लो॒कमे॒ति। आ॒दि॒त्यस्य॒ सायु॑ज्यम्। य एवं वेद।
 दे॒वभा॒गो हं श्रौ॒त॒रू॒षः। सा॒वि॒त्रं वि॒दां च॑कार। त॒ः ह॒
 वा॒गदृ॑श्यमा॒नाऽभ्यु॑वाच॥ ३३॥

सर्वं बत गौतमो वेद। यः सावित्रं वेदेति। स होवाच। कैषा
 वागसीति। अयमह॑ सावित्रः। देवानामुत्तमो लोकः। गुह्यं
 महो बिभ्रदिति। एतावति ह गौतमः। यज्ञोपवीतं कृत्वाऽधो
 निपपात। नमो नम इति॥ ३४॥

स होवाच। मा भैषीर्गौतम। जितो वै ते लोक इति।
 तस्माद्ये के च सावित्रं विदुः। सर्वे ते जितलोकाः। स यो
 ह वै सावित्रस्याष्टाक्षरं पदं श्रियाऽभिषिक्तं वेद। श्रिया
 हैवाभिषिच्यते। घृणिरिति द्वे अक्षरे। सूर्य इति त्रीणि।
 आदित्य इति त्रीणि॥ ३५॥

एतद्वै सावित्रस्याष्टाक्षरं पदं श्रियाऽभिषिक्तम्। य एवं वेद।
 श्रिया हैवाभिषिच्यते। तदेतदृचाऽभ्युक्तम्। ऋचो अक्षरं परमे
 व्योमन्। यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः। यस्तं न वेद किमृचा
 करिष्यति। य इत्तद्विदुस्त इमे समांसत इति। न ह वा
 एतस्यर्चा न यजुषा न साम्नाऽर्थोऽस्ति। यः सावित्रं वेद॥ ३६॥
 तदेतत्परि यद्वैवचक्रम्। आर्द्रं पिन्वमानं स्वर्गे लोक एति।
 विजहद्विश्वा भूतानि सम्पश्यत्। आर्द्रो ह वै पिन्वमानः।
 स्वर्गे लोक एति। विजहन्विश्वा भूतानि सम्पश्यन्। य
 एवं वेद। शूषो ह वै वाष्णीयः। आदित्येन समाजंगाम।
 तं होवाच। एहि सावित्रं विद्धि। अयं वै स्वर्ग्योऽग्निः
 पारयिष्णुरमृतात्सम्भूत इति। एष वाव स सावित्रः। य एष
 तपति। एहि मां विद्धि। इति हैवेनं तदुवाच॥ ३७॥

[९]

इयं वाव सुरघा। तस्या अग्निरेव सारघं मधु। या एताः
 पूर्वपक्षापरपक्षयो रात्रयः। ता मधुकृतः। यान्यहानि। ते
 मधुवृषाः। स यो ह वा एता मधुकृतश्च मधुवृषाश्च वेद।
 कुर्वन्ति हास्येता अग्नौ मधु। नास्येष्टापूर्तं धयन्ति। अथ यो

न वेद॥३८॥

न हास्यैता अग्नौ मधु कुर्वन्ति। धयन्त्यस्येष्टापूरतम्। यो ह वा अहोरात्राणां नामधेयानि वेद। नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति। संज्ञानं विज्ञानं दर्शा दृष्टेति। एतावन्नुवाकौ पूर्वपक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि। प्रस्तुतं विष्टुतं सुता सुन्वतीति। एतावन्नुवाकावपरपक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि। नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद॥३९॥

यो ह वै मुहूर्तानां नामधेयानि वेद। न मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति। एतेऽनुवाका मुहूर्तानां नामधेयानि। न मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह वा अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि वेद। नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमाच्छति। पवित्रं पवयिष्यन्त्सहस्वान्त्सहीयानरुणोऽरुणरजा इति। एतेऽनुवाका अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि॥४०॥

नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह

वै यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि वेद।
 न यज्ञक्रतुषु नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमाच्छति। अग्निष्टोम
 उक्थ्योऽग्निर्ऋतुः प्रजापतिः संवत्सर इति। एतेऽनुवाका
 यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि॥४१॥

न यज्ञक्रतुषु नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमाच्छति। य एवं
 वेद। यो ह वै मुहूर्तानां मुहूर्तान् वेद। न मुहूर्तानां
 मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। इदानीं तदानीमिति। एते वै मुहूर्तानां
 मुहूर्ताः। न मुहूर्तानां मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। अथो
 यथा क्षेत्रज्ञो भूत्वाऽनुप्रविश्यान्नमत्ति। एवमेवैतान्क्षेत्रज्ञो
 भूत्वाऽनुप्रविश्यान्नमत्ति। स एतेषामेव संलोकतां
 सायुज्यमश्नुते। अप पुनर्मृत्युं जयति। य एवं वेद॥४२॥

[१०]

कश्चिद्ध वा अस्माल्लोकात्प्रेत्य। आत्मानं वेद। अयमहम-
 स्मीति। कश्चित्स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अग्निमुग्धो
 हैव धूमतान्तः। स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अथ यो
 हैवैतमग्निं सावित्रं वेद। स एवास्माल्लोकात्प्रेत्य। आत्मानं

वेद। अयमहमस्मीति॥४३॥

स स्वं लोकं प्रतिप्रजानाति। एष उ वेवैनं तत्सावित्रः।
स्वर्गं लोकमभिवहति। अहोरात्रैर्वा इदं सयुग्मिः
क्रियते। इतिरात्रायादीक्षिषत। इतिरात्राय व्रतमुपांगुरिति।
तानिहानेवं विदुषः। अमुष्मिल्लोके शेवधिं धयन्ति। धीतं
हैव स शेवधिमनु परैति। अथ यो हैवैतमग्निं सावित्रं
वेद॥४४॥

तस्य हैवाहोरात्राणि। अमुष्मिल्लोके शेवधिं न धयन्ति।
अधीतं हैव स शेवधिमनु परैति। भरद्वाजो ह
त्रिभिरायुर्भिर्ब्रह्मचर्यमुवास। तं ह जीर्णिं स्थविरं
शयानम्। इन्द्रं उपव्रज्योवाच। भरद्वाज। यत्ते
चतुर्थमायुर्दद्याम्। किमेनेन कुर्या इति। ब्रह्मचर्यमेवैनेन
चरेयमिति होवाच॥४५॥

तं ह त्रीन्गिरिरूपानविज्ञातानिव दर्शयां चकार। तेषां
हैकैकस्मान्मुष्टिनाऽऽदे। स होवाच। भरद्वाजेत्यामन्त्र्य। वेदा
वा एते। अनन्ता वै वेदाः। एतद्वा एतैस्त्रिभिरायुर्भिरन्व-
वोचथाः। अथ त इतरदननूक्तमेव। एहीमं विद्धि। अयं वै

सर्वविद्येति॥४६॥

तस्मै हैतमग्निं सावित्रमुवाच। तं स विदित्वा। अमृतो
भूत्वा। स्वर्गं लोकमियाय। आदित्यस्य सायुज्यम्। अमृतो
हैव भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुज्यम्। य एवं
वेद। एषो एव त्रयीं विद्या॥४७॥

यावन्तं ह वै त्रय्या विद्यया लोकं जयति। तावन्तं लोकं
जयति। य एवं वेद। अग्नेर्वा एतानि नामधेयानि। अग्नेरेव
सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। वायोर्वा एतानि
नामधेयानि। वायोरेव सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एवं
वेद। इन्द्रस्य वा एतानि नामधेयानि॥४८॥

इन्द्रस्यैव सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद।
बृहस्पतेर्वा एतानि नामधेयानि। बृहस्पतेरेव सायुज्यं
सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। प्रजापतेर्वा एतानि नाम-
धेयानि। प्रजापतेरेव सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एवं
वेद। ब्रह्मणो वा एतानि नामधेयानि। ब्रह्मण एव सायुज्यं
सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। स वा एषोऽग्निरपक्षपुच्छो
वायुरेव। तस्याग्निर्मुखम्। असावादित्यः शिरः। स यदेते
देवते अन्तरेण। तत्सर्वं सीव्यति। तस्मात्सावित्रः॥४९॥

[११]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके प्रथमः प्रश्नः
समाप्तः॥१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

लो॒को॑ऽसि स्व॒र्गो॑ऽसि। अ॒न॒न्तो॑ऽस्यपा॒रो॑ऽसि। अक्षि॑तो-
ऽस्यक्ष॒य्यो॑ऽसि। तप॑सः प्र॒ति॒ष्ठा। त्वयी॑दम॒न्तः। वि॒श्वं
य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॒भू॒तम्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्ता वि॒श्वस्य॑
जनयि॑ता। तं त्वोप॑दधे का॒मदु॒घम॑क्षि॒तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सादय॑तु। तया॑ दे॒वतया॑ऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सी॑द॥१॥

तपो॑ऽसि लो॒के श्रि॑तम्। तेज॑सः प्र॒ति॒ष्ठा। त्वयी॑दम॒न्तः। वि॒श्वं
य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॒भू॒तम्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्तु वि॒श्वस्य॑
जनयि॑तु। तत्त्वोप॑दधे का॒मदु॒घम॑क्षि॒तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सादय॑तु। तया॑ दे॒वतया॑ऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सी॑द॥२॥

तेजो॑ऽसि तप॑सि श्रि॑तम्। स॒मु॒द्रस्य॑ प्र॒ति॒ष्ठा। त्वयी॑दम॒न्तः।
वि॒श्वं य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॒भू॒तम्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्तु वि॒श्वस्य॑
जनयि॑तु। तत्त्वोप॑दधे का॒मदु॒घम॑क्षि॒तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा

सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥३॥

समुद्रोऽसि तेजसि श्रितः। अपां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥४॥

आपः स्थ समुद्रे श्रिताः। पृथिव्याः प्रतिष्ठा युष्मासु।
इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्त्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यः। ता व उपदधे
कामदुघा अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥५॥

पृथिव्यस्यप्सु श्रिता। अग्नेः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्री विश्वस्य
जनयित्री। तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥६॥

अग्निरसि पृथिव्याः श्रितः। अन्तरिक्षस्य प्रतिष्ठा।
त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य

भ॒र्ता वि॒श्वस्य॑ ज॒नयि॒ता। तं त्वोप॑दधे का॒मदु॒घम॑क्षि॒तम्।
प्र॒जाप॑तिस्त्वा सा॒दय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा
सी॑द॥७॥

अ॒न्तरि॑क्षमस्य॒ग्नौ श्रि॒तम्। वा॒योः प्र॑ति॒ष्ठा। त्वयी॑द॒मन्तः॑।
वि॒श्वं य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॑भू॒तम्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्तु वि॒श्वस्य॑
ज॒नयि॒तु। तत्त्वोप॑दधे का॒मदु॒घम॑क्षि॒तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सा॒दय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑द॥८॥

वा॒युर॑स्य॒न्तरि॑क्षे श्रि॒तः। दि॒वः प्र॑ति॒ष्ठा। त्वयी॑द॒मन्तः॑। वि॒श्वं
य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॑भू॒तम्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्ता वि॒श्वस्य॑
ज॒नयि॒ता। तं त्वोप॑दधे का॒मदु॒घम॑क्षि॒तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सा॒दय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑द॥९॥

द्यौ॑र॒सि वा॒यौ श्रि॒ता। आ॒दि॒त्यस्य॑ प्र॑ति॒ष्ठा। त्वयी॑द॒मन्तः॑।
वि॒श्वं य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॑भू॒तम्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्त्री वि॒श्वस्य॑
ज॒नयि॒त्री। तां त्वोप॑दधे का॒मदु॒घम॑क्षि॒ताम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सा॒दय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑द॥१०॥

आ॒दि॒त्योऽसि॑ दि॒वि श्रि॒तः। च॒न्द्रम॑सः प्र॑ति॒ष्ठा। त्वयी॑द॒मन्तः॑।
वि॒श्वं य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॑भू॒तम्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्ता वि॒श्वस्य॑

जनयि॑ता। तं त्वोप॑दधे काम॒दुघ॒मक्षि॑तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सादय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्भुवा सी॑द॥११॥

च॒न्द्रमा॑ अस्यादि॒त्ये श्रि॒तः। नक्ष॑त्राणां प्रति॒ष्ठा। त्वयी॑दम॒न्तः।
विश्वं॑ य॒क्षं विश्वं॑ भू॒तं विश्वं॑ सुभू॒तम्। विश्व॑स्य भ॒र्ता विश्व॑स्य
जनयि॑ता। तं त्वोप॑दधे काम॒दुघ॒मक्षि॑तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सादय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्भुवा सी॑द॥१२॥

नक्ष॑त्राणि स्थ च॒न्द्रम॑सि श्रि॒तानि॑। सं॒व॒त्स॒रस्य॑ प्रति॒ष्ठा
युष्मासु॑। इ॒दम॒न्तः। विश्वं॑ य॒क्षं विश्वं॑ भू॒तं विश्वं॑ सुभू॒तम्।
विश्व॑स्य भ॒र्तृणि॑ विश्व॑स्य जनयि॑तृणि॑। तानि॑ व॒ उप॑दधे
काम॒दुघा॒न्यक्षि॑तानि। प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादय॑तु। तया॑
दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्भुवा सी॑द॥१३॥

सं॒व॒त्स॒रोऽसि॑ नक्ष॑त्रेषु श्रि॒तः। ऋ॒तूनां॑ प्रति॒ष्ठा। त्वयी॑दम॒न्तः।
विश्वं॑ य॒क्षं विश्वं॑ भू॒तं विश्वं॑ सुभू॒तम्। विश्व॑स्य भ॒र्ता विश्व॑स्य
जनयि॑ता। तं त्वोप॑दधे काम॒दुघ॒मक्षि॑तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सादय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्भुवा सी॑द॥१४॥

ऋ॒तवः॑ स्थ सं॒व॒त्स॒रे श्रि॒ताः। मा॒सानां॑ प्रति॒ष्ठा युष्मासु॑।
इ॒दम॒न्तः। विश्वं॑ य॒क्षं विश्वं॑ भू॒तं विश्वं॑ सुभू॒तम्।

विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे
कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१५॥

मासाः स्थर्तुषु श्रिताः। अर्धमासानां प्रतिष्ठा युष्मासु।
इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे
कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१६॥

अर्धमासाः स्थ मासु श्रिताः। अहोरात्रयोः प्रतिष्ठा
युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं
सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व
उपदधे कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१७॥

अहोरात्रे स्थोऽर्धमासेषु श्रिते। भूतस्य प्रतिष्ठे भव्यस्य प्रतिष्ठे।
युवयोरिदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्त्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यौ। ते वामुपदधे कामदुघे
अक्षिते। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा

सीद॥१८॥

पौ॒र्ण॒मा॒स्य॒ष्ट॒का॒ऽमा॒वा॒स्या॑॥ अ॒न्ना॒दाः स्था॑न्न॒दु॒घो॑ यु॒ष्मासु॑।
इ॒दम॒न्तः॑। वि॒श्वं॑ य॒क्षं॑ वि॒श्वं॑ भू॒तं॑ वि॒श्वं॑ सु॒भूत॑म्।
वि॒श्व॑स्य भ॒र्त्र्यो॑ वि॒श्व॑स्य ज॒नयि॑त्र्यः। ता व॒ उप॑दधे
का॒म॒दु॒घा अ॒क्षि॑ताः। प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु। तया॑
दे॒वत॑याऽङ्गि॒र॒स्व॒द्धु॒वा सी॑द॥१९॥

रा॒ड॑सि बृ॒हती॑ श्री॒र॒सी॒न्द्र॑प॒त्नी॒ धर्म॑प॒त्नी॒। वि॒श्वं॑ भू॒तम॑नु॒प्रभू॑ता।
त्वयी॑दम॒न्तः॑। वि॒श्वं॑ य॒क्षं॑ वि॒श्वं॑ भू॒तं॑ वि॒श्वं॑ सु॒भूत॑म्। वि॒श्व॑स्य
भ॒र्त्री॑ वि॒श्व॑स्य ज॒नयि॑त्री। तां त्वो॑प॒दधे॑ का॒म॒दु॒घा॒म॒क्षि॑ताम्।
प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒र॒स्व॒द्धु॒वा
सी॑द॥२०॥

ओ॒जो॑ऽसि॒ सहो॑ऽसि। ब॒लं॑म॒सि॒ भ्राजो॑ऽसि। दे॒वानां॑
धा॒मा॒मृ॒तम्॑। अ॒म॒र्त्य॑स्तपो॒जाः॑। त्वयी॑दम॒न्तः॑। वि॒श्वं॑ य॒क्षं॑
वि॒श्वं॑ भू॒तं॑ वि॒श्वं॑ सु॒भूत॑म्। वि॒श्व॑स्य भ॒र्ता॑ वि॒श्व॑स्य
ज॒नयि॑ता। तं त्वो॑प॒दधे॑ का॒म॒दु॒घा॒म॒क्षि॑तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सादयतु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒र॒स्व॒द्धु॒वा सी॑द॥२१॥

त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवः। त्वं शर्धो मारुतं पृक्ष
ईशिषे। त्वं वातैररुणैर्यासि शङ्गयः। त्वं पूषा विधृतः पांसि
नु त्मना। देवा देवेषु श्रयध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु श्रयध्वम्।
द्वितीयास्तृतीयेषु श्रयध्वम्। तृतीयाश्चतुर्थेषु श्रयध्वम्। चतुर्थाः
पञ्चमेषु श्रयध्वम्। पञ्चमाः षष्ठेषु श्रयध्वम्॥२२॥

षष्ठाः सप्तमेषु श्रयध्वम्। सप्तमा अष्टमेषु श्रयध्वम्। अष्टमा
नवमेषु श्रयध्वम्। नवमा दशमेषु श्रयध्वम्। दशमा एकादशेषु
श्रयध्वम्। एकादशा द्वादशेषु श्रयध्वम्। द्वादशास्त्रयोदशेषु
श्रयध्वम्। त्रयोदशाश्चतुर्दशेषु श्रयध्वम्। चतुर्दशाः पञ्चदशेषु
श्रयध्वम्। पञ्चदशाः षोडशेषु श्रयध्वम्॥२३॥

षोडशाः सप्तदशेषु श्रयध्वम्। सप्तदशा अष्टादशेषु श्रयध्वम्।
अष्टादशा ऐकान्नविंशेषु श्रयध्वम्। ऐकान्नविंशा विंशेषु
श्रयध्वम्। विंशा ऐकविंशेषु श्रयध्वम्। ऐकविंशा
द्वाविंशेषु श्रयध्वम्। द्वाविंशास्त्रयोविंशेषु श्रयध्वम्।
त्रयोविंशाश्चतुर्विंशेषु श्रयध्वम्। चतुर्विंशाः पञ्चविंशेषु
श्रयध्वम्। पञ्चविंशाः षड्विंशेषु श्रयध्वम्॥२४॥

षड्विंशाः सप्तविंशेषु श्रयध्वम्। सप्तविंशा अष्टाविंशेषु

श्रयध्वम्। अष्टाविंशा एकान्नत्रिंशेषु श्रयध्वम्।
 एकान्नत्रिंशास्त्रिंशेषु श्रयध्वम्। त्रिंशा एकत्रिंशेषु
 श्रयध्वम्। एकत्रिंशा द्वात्रिंशेषु श्रयध्वम्। द्वात्रिंशास्त्रय-
 स्त्रिंशेषु श्रयध्वम्। देवास्त्रिरेकादशास्त्रिंशस्त्रयस्त्रिंशाः। उत्तरे
 भवत। उत्तरवर्त्मान् उत्तरसत्त्वानः। यत्काम इदं जुहोमि।
 तन्मे समृध्यताम्। वयं स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः
 स्वः स्वाहा॥२५॥

[२]

अग्नाविष्णू सजोषसा। इमा वर्धन्तु वां गिरः।
 द्युमैर्वाजेभिरागतम्। राज्ञी विराज्ञी। सम्राज्ञी स्वराज्ञी।
 अर्चिः शोचिः। तपो हरो भाः। अग्निः सोमो बृहस्पतिः। विश्वे
 देवा भुवनस्य गोपाः। ते सर्वे सङ्गत्य। इदं मे प्रावता वचः।
 वयं स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः स्वः स्वाहा॥२६॥

[३]

अन्नपतेऽन्नस्य नो देहि। अनमीवस्य शुष्मिणः। प्र प्रदातारं
 तारिषः। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। अग्ने पृथिवीपते।
 सोमं वीरुधां पते। त्वष्टः समिधां पते। विष्णवाशानां पते।

मित्रं सत्यानां पते। वरुण धर्मणां पते॥२७॥

मरुतो गणानां पतयः। रुद्रं पशूनां पते। इन्द्रो जसां पते।
बृहस्पते ब्रह्मणस्पते। आ रुचा रोचेऽहं स्वयम्। रुचा
रुरुचे रोचमानः। अतीत्यादः स्वराभरेह। तस्मिन् योनौ
प्रजनौ प्रजायेय। वयं स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः
स्वः स्वाहा॥२८॥

[४]

सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः। सप्तरषयः सप्त धाम
प्रियाणि। सप्त होत्रा अनुविद्वान्। सप्त योनीरापृणस्वा
घृतेन। प्राची दिक्। अग्निर्देवता। अग्निं स दिशां देवं
देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। दक्षिणा
दिक्। इन्द्रो देवता॥२९॥

इन्द्रं स दिशां देवं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै
दिशोऽभिदासति। प्रतीची दिक्। सोमो देवता। सोमं स
दिशां देवं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति।
उदीची दिक्। मित्रावरुणौ देवता। मित्रावरुणौ स दिशां
देवौ देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति॥३०॥

ऊर्ध्वा दिक्। बृहस्पतिर्देवता॥ बृहस्पतिः५ स दिशां देवं
 देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। इयं दिक्।
 अदितिर्देवता॥ अदितिः५ स दिशां देवीं देवतानामृच्छतु।
 यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। पुरुषो दिक्। पुरुषो मे
 कामान्थ्समर्धयतु॥ ३१॥

अन्धो जागृविः प्राण। असावेहि। बधिर आक्रन्दयितरपान।
 असावेहि। उषसमुषसमशीय। अहमसो ज्योतिरशीय।
 अहमसोऽपोऽशीय। वयः५ स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः
 स्वः स्वाहा॥ ३२॥

[५]

यत्तेऽचितं यदु चितं ते अग्ने। यत्त ऊनं यदु तेऽतिरिक्तम्।
 आदित्यास्तदङ्गिरसश्चिन्वन्तु। विश्वे ते देवाश्चितिमापूरयन्तु।
 चितश्चासि सश्चितश्चास्यग्ने। एतावाः५श्चासि भूयाः५श्चास्यग्ने।
 लोकं पृणच्छिद्रं पृण। अथो सीद शिवा त्वम्। इन्द्राग्नी त्वा
 बृहस्पतिः। अस्मिन् योनावसीषदन्॥ ३३॥

तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। ता अस्य सूददोहसः।
 सोमः५ श्रीणन्ति पृथ्रयः। जन्म देवानां विशः। त्रिष्वा

रोचने दिवः। तथा देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। अग्ने देवाः
इहाऽऽवह। जज्ञानो वृक्तबर्हिषे। असि होता न ईड्यः।
अगन्म महा मनसा यविष्ठम्॥३४॥

यो दीदाय समिद्ध स्वे दुरोणे। चित्रभानू रोदसी अन्तरुर्वी।
स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यश्चम। मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनम्।
अग्निः होतारं परिभूतमं मतिम्। त्वामर्भस्य हविषः
समानमित्। त्वां महो वृणते नरो नान्यं त्वत्। मनुष्वत्त्वा
निधीमहि। मनुष्वत्समिधीमहि। अग्ने मनुष्वदङ्गिरः॥३५॥

देवान्देवायते यज। अग्निर्हि वाजिनं विशे। ददाति
विश्वचर्षणिः। अग्नी राये स्वाभुवम्। स प्रीतो याति वार्यम्।
इषः स्तोतृभ्य आभर। पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्याम्।
पृष्टो विश्वा ओषधीराविवेश। वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः।
स नो दिवा स रिषः पातु नक्तम्॥३६॥

[६]

अयं वाव यः पवते। सोऽग्निर्नाचिकेतः। स यत्प्राङ् पवते।
तदस्य शिरः। अथ यदक्षिणा। स दक्षिणः पक्षः। अथ
यत्प्रत्यक्। तत्पुच्छम्। यदुदङ्। स उत्तरः पक्षः॥३७॥

अथ यथ्संवाति। तदस्य समञ्चनं च प्रसारणं च। अथो
सम्पदेवास्य सा। स९ ह वा अस्मै स कामः पद्यते। यत्कामो
यजते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। यो ह वा
अग्नेर्नाचिकेतस्याऽऽयतनं प्रतिष्ठां वेद। आयतनवान्भवति।
गच्छति प्रतिष्ठाम्॥३८॥

हिरण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्याऽऽयतनं प्रतिष्ठा। य एव
वेद। आयतनवान्भवति। गच्छति प्रतिष्ठाम्। यो ह वा
अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरं वेद। सशरीर एव स्वर्गं लोकमेति।
हिरण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरम्। य एव वेद।
सशरीर एव स्वर्गं लोकमेति। अथो यथा रुक्म उत्तप्तो
भाय्यात्॥३९॥

एवमेव स तेजसा यशसा। अस्मिंश्च लोकेऽमुष्मिंश्च
भाति। उरवो ह वै नामैते लोकाः। येऽवरेणाऽऽदित्यम्। अथ
हैते वरीयांसो लोकाः। ये परेणाऽऽदित्यम्। अन्तवन्त९ ह
वा एष क्षय्यं लोकं जयति। योऽवरेणाऽऽदित्यम्।
अथ हैषोऽनुन्तमपारमक्षय्यं लोकं जयति। यः
परेणाऽऽदित्यम्॥४०॥

अ॒न॒न्त॑ ह॒ वा अ॒पा॒र॒म॑क्ष॒य्यं लो॒कं ज॑यति। योऽग्निं
ना॒चि॒के॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथो॒ यथा॒
रथे॒ तिष्ठ॑न्पक्ष॑सी पर्या॒वर्त॑माने प्र॒त्यपै॑क्षते। ए॒वम॑होरा॒त्रे
प्र॒त्यपै॑क्षते। नास्या॑होरा॒त्रे लो॒कमा॑प्नुतः। योऽग्निं ना॒चि॒के॒तं
चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥४१॥

[७]

उ॒शन् ह॒ वै वा॑जश्रव॒सः स॑र्ववे॒दसं द॑दौ। तस्य॑ ह॒ नचि॑केता॒
नाम॑ पु॒त्र आ॑स। त॑ ह॒ कुमा॑र॒ सन्तम॑। दक्षि॑णासु
नी॒यमा॑नासु श्र॒द्धाऽऽवि॑वेश। स हो॑वाच। तत् कस्मै॒ मां
दा॑स्य॒सीति॑। द्वि॒तीयं तृ॑तीयम्। त॑ ह॒ परी॑त उवाच। मृ॒त्यवे॑
त्वा ददा॒मीति॑। त॑ ह॒ स्मोत्थि॑तं वा॒गभि॑वदति॥४२॥

गौत॑म कुमा॒रमि॑ति। स हो॑वाच। परे॑हि मृ॒त्योर्गृ॑हान्। मृ॒त्यवे॑
वै त्वा॑ऽदा॒मिति॑। तं वै प्र॒वस॑न्तं ग॒न्तासी॑ति होवाच। तस्य॑
स्म ति॒स्रो रा॒त्रीरना॑श्वान्गृ॒हे व॑सतात्। स यदि॑ त्वा पृ॒च्छेत्।
कुमा॑र॒ कति॑ रा॒त्रीरवा॑त्सी॒रिति॑। ति॒स्र इति॑ प्रति॒ब्रूता॑त्। किं
प्र॑थ॒मा॑ रा॒त्रिमा॑श्ना इति॥४३॥

प्र॒जां त॒ इति॑। किं द्वि॒तीया॑मिति। प॒शूँस्त॒ इति॑। किं

तृतीया॒मिति॑। सा॒धुकृ॒त्यां त॒ इति॑। तं वै प्र॒वस॑न्तं जगाम।
तस्य॑ ह ति॒स्रो रा॒त्रीर॒ना॑श्चान्गृह उ॒वास। तमा॒गत्य॑ पप्रच्छ।
कुमा॑र॒ कति॒ रा॒त्रीर॒वा॒त्सी॒रिति॑। ति॒स्र इति॒ प्रत्यु॑वाच॥४४॥

किं प्र॑थ॒माः रा॒त्रिमा॒श्ना इति॑। प्र॒जां त॒ इति॑। किं
द्वि॒तीया॒मिति॑। प॒शूँस्त॒ इति॑। किं तृतीया॒मिति॑। सा॒धुकृ॒त्यां
त॒ इति॑। नम॑स्ते अस्तु भगव॒ इति॑ होवाच। वर॑ वृणी॒ष्वेति॑।
पि॒तर॑मे॒व जीव॑न्नया॒नीति॑। द्वि॒तीयं॑ वृणी॒ष्वेति॑॥४५॥

इ॒ष्टापूर्त॑यो॒र्मेऽक्षि॑तिं ब्रू॒हीति॑ होवाच। तस्मै॑ है॒तम॒ग्निं
ना॑चि॒केत॑मु॒वाच। ततो॒ वै तस्ये॑ष्टापूर्ते ना क्षी॑येते।
नास्ये॑ष्टापूर्ते क्षी॑येते। यो॑ऽग्निं ना॑चि॒केतं॑ चि॒नुते। य उ॑
चैनमे॒वं वेद॑। तृती॑यं वृणी॒ष्वेति॑। पुन॑र्मृत्यो॒र्मेऽप॑चितिं ब्रू॒हीति॑
होवाच। तस्मै॑ है॒तम॒ग्निं ना॑चि॒केत॑मु॒वाच। ततो॒ वै सोऽप॑
पुन॑र्मृत्युम॑जयत्॥४६॥

अप॑ पुन॑र्मृत्युं ज॑यति। यो॑ऽग्निं ना॑चि॒केतं॑ चि॒नुते। य
उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। प्र॒जाप॑तिर्वै प्र॒जाका॑म॒स्तपो॑ऽतप्यत। स
हि॑र॒ण्यमु॒दा॑स्यत्। तद॒ग्नौ प्रा॑स्यत्। तद॑स्मै नाच्छ॑दयत्।
तद्वि॒तीयं॑ प्रा॑स्यत्। तद॑स्मै नैवाच्छ॑दयत्। तत्तृती॑यं

प्रास्यत्॥४७॥

तदस्मै नैवाच्छदयत्। तदात्मन्नेव हृदय्येऽग्नौ वैश्वानरे
प्रास्यत्। तदस्मा अच्छदयत्। तस्माद्धिरण्यं कनिष्ठं
धनानाम्। भुञ्जत्प्रियतमम्। हृदयजः हि। स वै तमेव
नाविन्दत्। यस्मै तां दक्षिणामनेष्यत्। तां स्वायैव हस्ताय
दक्षिणायानयत्। तां प्रत्यंगृह्णात्॥४८॥

दक्षाय त्वा दक्षिणां प्रतिगृह्णामीति। सोऽदक्षत् दक्षिणां
प्रतिगृह्य। दक्षते ह वै दक्षिणां प्रतिगृह्य। य एवं वेद। एतद्ध
स्म वै तद्विद्वांसो वाजश्रवसा गोतमाः। अप्यनूदेश्यां
दक्षिणां प्रतिगृह्णन्ति। उभयेन वयं दक्षिष्यामह एव दक्षिणां
प्रतिगृह्येति। तेऽदक्षन्त दक्षिणां प्रतिगृह्य। दक्षते ह वै
दक्षिणां प्रतिगृह्य। य एवं वेद। प्र हान्यं व्रीणाति॥४९॥

[८]

तः हैतमेकं पशुबन्ध एवोत्तरवेद्यां चिन्वते। उत्तरवेदिसंमित
एषोऽग्निरिति वदन्तः। तन्न तथा कुर्यात्। एतमग्निं कामेन
व्यर्धयेत्। स एनं कामेन व्यृद्धः। कामेन व्यर्धयेत्। सौम्ये
वावैनमध्वरे चिन्वीत। यत्र वा भूयिष्ठा आहुतयो हूयेरन्।

ए॒तम॒ग्निं॒ कामे॑न॒ सम॑र्धयति। स ए॒नं॒ कामे॑न॒ समृ॑द्धः॥५०॥

कामे॑न॒ सम॑र्धयति। अथ॑ है॒नं पु॒र॒र्ष॒यः। उ॒त्त॒र॒वे॒द्यामे॒व
स॒त्रि॒यम॑चिन्वत। ततो॒ वै तेऽवि॑न्दन्त प्र॒जाम्। अ॒भि स्व॑र्गं
लो॒कम॑जयन्। वि॒न्दत॑ ए॒व प्र॒जाम्। अ॒भि स्व॑र्गं लो॒कं
ज॑यति। योऽ॒ग्निं ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथ॑
है॒नं वा॒युर्ऋ॒द्धि॑कामः॥५१॥

य॒था॒न्यु॒प्तमे॒वोप॑दधे। ततो॒ वै स ए॒तामृ॑द्धिमा॒ध्नोत्। या॒मिदं॑
वा॒युर्ऋ॒द्धः। ए॒तामृ॑द्धिमृ॒ध्नोति॑। या॒मिदं॑ वा॒युर्ऋ॒द्धः। योऽ॒ग्निं
ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथ॑ है॒नं गो॒ब॒लो
वा॒र्ष्णः पु॒शुका॑मः। पा॒ङ्क॒मे॒व चि॑क्ये। प॒ञ्च पु॒र॒स्तात्॥५२॥

प॒ञ्च दक्षि॑ण॒तः। प॒ञ्च प॒श्चात्। प॒ञ्चो॑त्त॒र॒तः। ए॒कां म॒ध्ये॑।
ततो॒ वै स स॒हस्रं॑ प॒शून्प्रा॑प्नोत्। प्र स॒हस्रं॑ प॒शूना॑प्नोति।
योऽ॒ग्निं ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथ॑ है॒नं
प्र॒जाप॑तिर्ज्यै॒ष्ठ्य॑कामो॒ यश॑स्कामः प्र॒ज॒न॒न॒कामः। त्रि॒वृ॒तमे॒व
चि॑क्ये॥५३॥

स॒प्त पु॒र॒स्तात्। ति॒स्रो दक्षि॑ण॒तः। स॒प्त प॒श्चात्। ति॒स्र उ॑त्त॒र॒तः।
ए॒कां म॒ध्ये॑। ततो॒ वै स प्र॑ यशो॒ ज्यै॒ष्ठ्य॑माप्नोत्। ए॒तां प्र॒जातिं॑

प्राजायत। यामिदं प्रजाः प्रजायन्ते। त्रिवृद्वै ज्यैष्ठ्यम्। माता
पिता पुत्रः॥५४॥

त्रिवृत्प्रजननम्। उपस्थो योनिर्मध्यमा। प्र यशो
ज्यैष्ठ्यमाप्नोति। एतां प्रजातिं प्रजायते। यामिदं प्रजाः
प्रजायन्ते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद।
अथ हैनमिन्द्रो ज्यैष्ठ्यकामः। ऊर्ध्वा एवोपदधे। ततो वै स
ज्यैष्ठ्यमगच्छत्॥५५॥

ज्यैष्ठ्यं गच्छति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं
वेद। अथ हैनमसावादित्यः स्वर्गकामः। प्राचीरेवोपदधे।
ततो वै सोऽभि स्वर्गं लोकमजयत्। अभि स्वर्गं लोकं
जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। स
यदीच्छेत्॥५६॥

तेजस्वी यशस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। प्राडाहोतुर्धिष्या-
दुत्सर्पेत्। येयं प्रागाद्यशस्वती। सा मा प्रोर्णोतु। तेजसा
यशसा ब्रह्मवर्चसेनेति। तेजस्व्येव यशस्वी ब्रह्मवर्चसी
भवति। अथ यदीच्छेत्। भूयिष्ठं मे श्रद्धधीरन्। भूयिष्ठा
दक्षिणा नयेयुरिति। दक्षिणासु नीयमानासु प्राच्येहि

प्राच्येहीति प्राचीं जुषाणा वेत्वाऽऽज्यस्य स्वाहेति
 स्रुवेणोपहत्याऽऽहवनीये जुहुयात्॥५७॥

भूयिष्ठमेवास्मै श्रद्धधते। भूयिष्ठा दक्षिणा नयन्ति।
 पुरीषमुपधाय। चितिकृतिभिरभिमृश्य। अग्निं प्रणीयोप-
 समाधाय। चतस्र एता आहुतीर्जुहोति। त्वमग्ने रुद्र इति
 शतरुद्रीयस्य रूपम्। अग्नाविष्णू इति वसोर्धारायाः।
 अन्नपत इत्यन्नहोमः। सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति
 विश्वप्रीः॥५८॥

[९]

यां प्रथमामिष्टकामुपदधाति। इमं तया लोकमभिजयति।
 अथो या अस्मिँल्लोके देवताः। तासां५ सायुज्यं५
 सलोकतामाप्नोति। यां द्वितीयामुपदधाति। अन्तरिक्षलोकं
 तयाऽभिजयति। अथो या अन्तरिक्षलोके देवताः। तासां५
 सायुज्यं५ सलोकतामाप्नोति। यां तृतीयामुपदधाति। अमुं
 तया लोकमभिजयति॥५९॥

अथो या अमुष्मिँल्लोके देवताः। तासां५ सायुज्यं५
 सलोकतामाप्नोति। अथो या अमूरितरा अष्टादश। य एवामी

उ॒रव॑श्च॒ वरी॑या॒सश्च॒ लो॒काः। ताने॒व ताभि॑र॒भिज॑यति॥
 का॒म॒चा॒रो ह॒ वा अ॑स्यो॒रुषु॑ च॒ वरी॑यः॒सु च॒ लो॒केषु॑ भवति।
 यो॑ऽग्निं ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। सं॒व॒त्स॒रो वा
 अ॒ग्निर्ना॑चिके॒तः। तस्य॑ वस॒न्तः शि॒रः॥६०॥

ग्री॒ष्मो दक्षि॑णः प॒क्षः। व॒र्षा उत्त॑रः। श॒रत्पु॑च्छम्। मा॒साः
 क॒र्मका॒राः। अ॒हो॒रा॒त्रे श॑तरु॒द्रीय॑म्। प॒र्जन्यो॒ वसो॑र्धा॒रा। यथा॒
 वै प॒र्जन्यः॒ सुवृ॑ष्टं वृ॒ष्ट्वा। प्र॒जाभ्यः॒ सर्वा॑न्का॒मान्थ्सम्पू॑रयति।
 ए॒वमे॒व स तस्य॑ सर्वा॑न्का॒मान्थ्सम्पू॑रयति। यो॑ऽग्निं ना॑चिके॒तं
 चि॑नुते॥६१॥

य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। सं॒व॒त्स॒रो वा अ॒ग्निर्ना॑चिके॒तः। तस्य॑
 वस॒न्तः शि॒रः। ग्री॒ष्मो दक्षि॑णः प॒क्षः। व॒र्षाः पु॑च्छम्।
 श॒रदु॑त्तरः प॒क्षः। हे॒म॒न्तो मध्य॑म्। पू॒र्वप॒क्षाश्चित॑यः। अ॒पर॑प॒क्षाः
 पु॒रीष॑म्। अ॒हो॒रा॒त्राणी॑ष्टकाः। ए॒ष वाव॑ सो॑ऽग्नि॒रग्नि॑मयः
 पु॒नर्ण॑वः। अ॒ग्नि॒मयो॑ ह॒ वै पु॑नर्ण॒वो भू॑त्वा। स्व॒र्गं लो॒कमे॑ति।
 आ॒दि॒त्यस्य॑ सायु॑ज्यम्। यो॑ऽग्निं ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑
 चैनमे॒वं वेद॑॥६२॥

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय काठके द्वितीयः प्रश्नः
समाप्तः॥२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

तुभ्यं ता अङ्गिरस्तमाऽश्याम् तं काममग्रे। आशानां त्वा
विश्वा आशाः। अनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। कामो
भूतस्य कामस्तदग्रे। ब्रह्म जज्ञानं पिता विराजाम्। यज्ञो
रायोऽयं यज्ञः। आपो भद्रा आदित्पश्यामि। तुभ्यं भरन्ति यो
देह्यः। पूर्वं देवा अपरेण प्राणापानौ। हव्यवाहुः स्विष्टम्॥१॥

[१]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापतिमब्रुवन्।
प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेति।
तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्विन्दत्।
तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्विन्दत्। तदिष्टीनामिष्टि-
त्वम्। एष्ट्यो ह वै नाम। ता इष्ट्य इत्याचक्षते परोक्षेण।
परोक्षप्रिया इव हि देवाः॥२॥

तमाशाऽब्रवीत्। प्रजापत आशया वै श्राम्यसि। अहमु
वा आशाऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्याऽऽशा

भविष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒थ्स्यसीति॑। स ए॒तम॒ग्नये॑
 कामा॑य पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। आ॒शायै॑ च॒रुम्।
 अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्याऽऽशा॑ऽभवत्। अनु॑
 स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्या ह॒ वा अ॒स्याऽऽशा॑ भवति।
 अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑
 चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॑ कामा॑य स्वाहा॒ऽऽशायै॑
 स्वाहा॑। अनु॑मत्यै स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑
 लो॒काय॒ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑॥३॥

तं कामो॑ऽब्रवीत्। प्रजा॑पते॒ कामे॑न॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॑
 वै कामो॑ऽस्मि। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्यः कामो॑
 भविष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒थ्स्यसीति॑। स ए॒तम॒ग्नये॑
 कामा॑य पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। कामा॑य च॒रुम्।
 अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्यः कामो॑ऽभवत्। अनु॑
 स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यो ह॒ वा अ॒स्य कामो॑ भवति।
 अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य
 उ॑ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॑ कामा॑य स्वाहा
 कामा॑य स्वाहा॑। अनु॑मत्यै स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑
 लो॒काय॒ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑॥४॥

तं ब्रह्मा॑ऽब्रवीत्। प्रजा॑पते ब्रह्म॑णा वै श्राम्य॑सि। अ॒हमु॒
वै ब्रह्मा॑ऽस्मि। मां नु यज॑स्व। अथ॑ ते ब्रह्म॑ण्वान् य॒ज्ञो
भ॑विष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒थ्स्यसीति॑। स ए॒तम॒ग्नये॒
कामा॑य पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं निर॑वपत्। ब्रह्म॑णे च॒रुम्।
अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ ब्रह्म॑ण्वान् य॒ज्ञोऽभवत्। अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। ब्रह्म॑ण्वान् ह॒ वा अ॑स्य य॒ज्ञो भ॑वति।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य
उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒ कामा॑य॒ स्वाहा॑
ब्रह्म॑णे॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑
लो॒काय॑ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑॥५॥

तं य॒ज्ञोऽब्रवीत्। प्रजा॑पते य॒ज्ञेन॒ वै श्राम्य॑सि। अ॒हमु॒
वै य॒ज्ञोऽस्मि। मां नु यज॑स्व। अथ॑ ते स॒त्यो य॒ज्ञो
भ॑विष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒थ्स्यसीति॑। स ए॒तम॒ग्नये॒
कामा॑य पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं निर॑वपत्। य॒ज्ञाय॑ च॒रुम्।
अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्यो य॒ज्ञोऽभवत्। अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यो ह॒ वा अ॑स्य य॒ज्ञो भ॑वति।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य
उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒ कामा॑य॒ स्वाहा॑

य॒ज्ञाय॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑
लो॒काय॒ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑॥६॥

तमापो॑ऽब्रुवन्। प्रजा॑पते॒ऽप्सु वै सर्वे॑ कामाः॑ श्रिताः। व॒यमु॒
वा आपः॑ स्मः। अ॒स्मान्नु य॑जस्व। अथ॒ त्वयि॒ सर्वे॑ कामाः॑
श्रयिष्यन्ते। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसीति॑। स ए॒तम॒ग्नये॒
कामा॑य पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। अ॒द्ध्यश्च॒रुम्।
अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्मि॑न्सर्वे॑ कामा॑ अश्रयन्त। अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। सर्वे॑ ह वा अ॑स्मिन्कामाः॑ श्रयन्ते। अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं
वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ग्नये॒ कामा॑य स्वाहा॒ऽद्ध्यः स्वाहा॑।
अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॒
स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑॥७॥

तम॒ग्निर्ब॑लि॒मान॑ब्रवीत्। प्रजा॑पते॒ऽग्नये॒ वै ब॑लि॒मते॒ सर्वा॑णि
भू॒तानि॑ ब॒लिः ह॑रन्ति। अ॒हमु॒ वा अ॒ग्निर्ब॑लि॒मान॑स्मि। मां
नु य॑जस्व। अथ॒ ते सर्वा॑णि भू॒तानि॑ ब॒लिः ह॑रिष्यन्ति।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसीति॑। स ए॒तम॒ग्नये॒ कामा॑य
पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। अ॒ग्नये॒ बलि॑मते॒ च॒रुम्।

अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्मै सर्वाणि भूतानि बलिमहरन्।
 अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वाणि ह वा अस्मै भूतानि
 बलिं हरन्ति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
 कामाय स्वाहाऽग्नये बलिमते स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा
 प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते
 स्वाहेति॥८॥

तमनुवित्तिरब्रवीत्। प्रजापते स्वर्गं वै लोकमनुविविधसि।
 अहम् वा अनुवित्तिरस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते
 सत्याऽनुवित्तिर्भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स
 एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अनुवित्त्यै
 चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्याऽनुवित्तिरभवत्।
 अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा अस्यानुवित्तिर्भवति।
 अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ
 चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽनुवित्त्यै
 स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय
 लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥९॥

ता वा ए॒ताः स॒प्त स्व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ द्वा॒रः। दि॒वःश्ये॑न॒योऽनु॒-
 वि॒त्तयो॒ नाम॑। आ॒शा॑ प्रथ॒मा॑ र॒क्षति॑। का॒मो॑ द्वि॒तीया॑म्।
 ब्र॒ह्म तृ॒तीया॑म्। य॒ज्ञश्च॑तु॒र्थीम्। आ॒पः प॒ञ्चमी॑म्।
 अ॒ग्निर्ब॑लि॒मान्ष्प॒ष्टीम्। अ॒नु॒वि॒त्तिः स॒प्तमी॑म्। अ॒नु॒ ह
 वै स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। का॒म॒चा॒रो॑ऽस्य स्व॒र्गे लो॒के भ॑वति।
 य ए॒ताभि॑रिष्टि॒भि॒र्यज॑ते। य उ॑ चै॒ना ए॒वं वे॑द। तास्व॑न्वि॒ष्टि।
 प॒ष्ठो॒ही॒व॒रां द॑द्यात्क॒ः सं च॑। स्त्रियै॑ चाऽऽभा॒रः॑ स॒मृद्धौ॑॥१०॥

[२]

तप॑सा दे॒वा दे॒वता॑म॒ग्रं आ॒यन्। तप॑स॒र्षयः॑ स्व॒रन्व॑वि॒न्दन्।
 तप॑सा स॒प॒त्नान्प्र॑णु॒दामा॑रा॒तीः। येने॒दं वि॒श्वं प॑रि॒भूतं॑ यदस्ति॑।
 प्र॒थ॒म॒जं दे॒वः ह॒विषा॑ वि॒धेम॑। स्व॒य॒म्भु ब्र॒ह्म प॑र॒मं तपो॑
 यत्। स ए॒व पु॒त्रः स पि॒ता स मा॒ता। तपो॑ ह य॒क्षं प्र॑थ॒मः॑
 स॒म्ब॒भूव॑। श्र॒द्धया॑ दे॒वो दे॒वत्व॑म॒श्नुते॑। श्र॒द्धा प्र॑ति॒ष्ठा लो॒कस्य॑
 दे॒वी॥११॥

सा नो॑ जुषा॒णोप॑ य॒ज्ञमागा॑त्। का॒म॒व॒त्साऽमृ॑तं दुहा॑ना। श्र॒द्धा
 दे॒वी प्र॑थ॒म॒जा ऋ॒तस्य॑। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्त्री जग॑तः प्र॒ति॒ष्ठा। ता॑
 श्र॒द्धा॑ ह॒विषा॑ यजामहे। सा नो॑ लो॒कम॑मृ॒तं द॑धातु। ईशा॑ना

दे॒वी भुव॑न॒स्याधि॑पत्नी। आगा॑त्स॒त्यꣳ ह॒विरि॒दं जु॑षा॒णम्।
यस्मा॑द्दे॒वा ज॑ज्ञिरे॒ भुव॑नं च॒ विश्वे॑। तस्मै॑ विधेम ह॒विषा॑
घृ॒तेन॑॥१२॥

यथा॑ दे॒वैः स॑ध॒मादं॑ मदेम। यस्य॑ प्र॒तिष्ठो॑र्वन्त॒रिक्ष॑म्।
यस्मा॑द्दे॒वा ज॑ज्ञिरे॒ भुव॑नं च॒ सर्वे॑। तत्स॒त्यम॑र्च॒दुप॑ य॒ज्ञं
न॒ आगा॑त्। ब्र॒ह्माऽऽहु॑तीरु॒पमो॑द॒मानम्। मन॑सो॒ वशे॑
सर्व॑मि॒दं ब॑भूव। नान्यस्य॒ मनो॑ व॒शम॑न्वि॒याय। भी॒ष्मो हि
दे॒वः सह॑सः॒ सही॑यान्। स नो॑ जुषा॒ण उप॑ य॒ज्ञमागा॑त्।
आकू॑तीना॒मधि॑पतिं॒ चेत॑सां च॥१३॥

स॒ङ्कल्प॑जूतिं दे॒वं वि॑प॒श्चिम्। मनो॑ राजा॑नमि॒ह वर्ध॑यन्तः।
उ॒प॒ह॒वैऽस्य॑ सु॒मतौ॑ स्या॒म। चर॑णं प॒वित्रं॑ वि॒त॒तं पु॒रा॒णम्।
येन॑ पू॒तस्तर॑ति दुष्कृ॒तानि॑। तेन॑ प॒वित्रे॑ण शु॒द्धेन॑ पू॒ताः।
अति॑ पा॒प्मान॑मरा॒तिं तरे॑म। लो॒कस्य॑ द्वा॒रम॑र्चि॒मत्प॒वित्र॑म्।
ज्योति॑ष्मद्भाज॑मानं॒ मह॑स्वत्। अ॒मृत॑स्य॒ धारा॑ बहु॒धा
दोह॑मानम्। चर॑णं नो लो॒के सु॑धि॒तां द॑धातु। अ॒ग्नि॒र्मूर्धा
भुवः॑। अनु॑ नोऽद्या॒नुम॑तिर॒न्विद॑नुमते॒ त्वम्। ह॒व्यवा॒हꣳ
स्वि॑ष्टम्॥१४॥

[३]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापतिमब्रुवन्।
 प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेति। तं
 यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्विन्दत्। तमिष्टिभि-
 रन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्विन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्ट्यो
 ह वै नाम। ता इष्ट्य इत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव
 हि देवाः॥१५॥

तं तपोऽब्रवीत्। प्रजापते तपसा वै श्राम्यसि। अहमु वै
 तपोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं तपो भविष्यति।
 अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं
 निरवपत्। तपसे चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य
 सत्यं तपोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यं ह वा
 अस्य तपो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
 स्वाहा तपसे स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा।
 स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥१६॥

तं श्रद्धाऽब्रवीत्। प्रजापते श्रद्धया वै श्राम्यसि। अहमु वै
 श्रद्धाऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्या श्रद्धा भविष्यति।

अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒थ्स्यसीति॑। स ए॒तमा॑ग्नेयम॒ष्टाक॑पालं
 निर॑वपत्। श्र॒द्धायै॑ च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑
 स॒त्या श्र॒द्धा भ॑वत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्या ह॒ वा
 अ॑स्य श्र॒द्धा भ॑वति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑
 ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ग्नये॑
 स्वाहा॑ श्र॒द्धायै॑ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑।
 स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॑ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॑॥१७॥

त॑ स॒त्यम॑ब्रवीत्। प्रजा॑पते स॒त्येन॑ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॑ वै
 स॒त्यम॑स्मि। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्यं स॒त्यं भ॑विष्यति।
 अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒थ्स्यसीति॑। स ए॒तमा॑ग्नेयम॒ष्टाक॑पालं
 निर॑वपत्। स॒त्याय॑ च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑
 स॒त्यं स॒त्यम॑भवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यं ह॒ वा
 अ॑स्य स॒त्यं भ॑वति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑
 ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ग्नये॑
 स्वाहा॑ स॒त्याय॑ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑।
 स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॑ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॑॥१८॥

तं मनो॑ऽब्रवीत्। प्रजा॑पते॒ मन॑सा॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॑ वै
 मनो॑ऽस्मि। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्यं मनो॑ भविष्यति।

अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒थ्स्यसीति॑। स ए॒तमा॑ग्नेयम॒ष्टाक॑पालं
 निर॑वपत्। मन॑से च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑
 स॒त्यं मनो॑ऽभवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यः ह॒ वा
 अ॑स्य॒ मनो॑ भवति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑
 ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ग्नये॑
 स्वाहा॒ मन॑से॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑।
 स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॑ स्वाहाऽ॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॑॥१९॥

तं चर॑णमब्रवीत्। प्रजा॑पते॒ चरणे॑न॒ वै श्राम्य॑सि। अ॒हमु॒ वै
 चर॑णमस्मि। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्यं चर॑णं भविष्यति।
 अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒थ्स्यसीति॑। स ए॒तमा॑ग्नेयम॒ष्टाक॑पालं
 निर॑वपत्। चर॑णाय च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑
 स॒त्यं चर॑णमभवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यः ह॒ वा
 अ॑स्य॒ चरणं॑ भवति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑
 ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ग्नये॑
 स्वाहा॒ चर॑णाय॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑।
 स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॑ स्वाहाऽ॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॑॥२०॥

ता वा ए॒ताः पञ्च॑ स्व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ द्वा॒रः। अ॒पाघा॑ अनु॑वित्तयो
 नाम॑। तपः॑ प्रथ॒मा र॑क्षति। श्रद्धा॑ द्वितीया॑म्। स॒त्यं तृतीया॑म्।

मनश्चतुर्थीम्। चरणं पञ्चमीम्। अनु ह वै स्वर्गं लोकं विन्दति।
 कामचारोऽस्य स्वर्गे लोके भवति। य एताभिरिष्टिभिर्यजते।
 य उ चैना एवं वेद। तास्वन्विष्टि। पष्ठौहीवरां दद्यात्कृ॑सं
 च। स्त्रियै चाऽऽभार॑ समृद्धौ॥२१॥

[४]

ब्रह्म वै चतुर्होतारः। चतुर्होतृभ्योऽधियज्ञो निर्मितः। नैनं
 शप्तम्। नाभिचरितुमागच्छति। य एवं वेद। यो ह वै
 चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वं वेद। अथो पञ्चहोतृत्वम्। सर्वा
 हास्मै दिशः कल्पन्ते। वाचस्पतिर्होता दशहोतृणाम्।
 पृथिवी होता चतुर्होतृणाम्॥२२॥

अग्निर्होता पञ्चहोतृणाम्। वाग्धोता षड्होतृणाम्।
 महाहविर्होता सप्तहोतृणाम्। एतद्वै चतुर्होतृणां
 चतुर्होतृत्वम्। अथो पञ्चहोतृत्वम्। सर्वा हास्मै दिशः
 कल्पन्ते। य एवं वेद। एषा वै सर्वविद्या। एतद्वैषजम्। एषा
 पङ्क्तिः स्वर्गस्य लोकस्याञ्जसाऽयनिः स्मृतिः॥२३॥

एतान् योऽध्यैत्यच्छदिर्दृशे यावत्तरसम्। स्वरेति। अनपब्रवः
 सर्वमायुरेति। विन्दते प्रजाम्। रायस्पोषं गौपत्यम्।

ब्रह्मवर्चसी भवति। एतान् योऽध्यैति। स्पृणोत्यात्मानम्।
 प्रजां पितृन्। एतान् वा अरुण औपवेशिर्विदां चकार॥२४॥
 एतैरधिवादमपाजयत्। अथो विश्वं पाप्मानम्। स्वर्ययौ।
 एतान्योऽध्यैति। अधिवादं जयति। अथो विश्वं पाप्मानम्।
 स्वरेति। एतैरग्निं चिन्वीत स्वर्गकामः। एतैरायुष्कामः।
 प्रजापशुकामो वा॥२५॥

पुरस्ताद्दशहोतारमुदंश्चमुपदधाति यावत्पदम्। हृदयं यजुषी
 पत्यौ च। दक्षिणतः प्राञ्चं चतुरहोतारम्। पश्चादुदंश्च
 पञ्चहोतारम्। उत्तरतः प्राञ्चं षड्होतारम्। उपरिष्ठात्प्राञ्चं
 सप्तहोतारम्। हृदयं यजूंषि पत्यश्च। यथावकाशं ग्रहान्।
 यथावकाशं प्रतिग्रहल्लोकं पृणाञ्च। सर्वा हास्येता देवताः
 प्रीता अभीष्टा भवन्ति॥२६॥

सदेवमग्निं चिनुते। रथसंमितश्चेतव्यः। वज्रो वै रथः। वज्रैणैव
 पाप्मानं भ्रातृव्यं स्तृणुते। पक्षः संमितश्चेतव्यः। एतावान्
 वै रथः। यावत्पक्षः। रथसंमितमेव चिनुते। इममेव लोकं
 पशुबन्धेनाभिजयति। अथो अग्निष्टोमेन॥२७॥

अन्तरिक्षमुक्थ्येन। स्वरतिरात्रेण। सर्वाल्लोकानहीनेन। अथो

स॒त्रेण॑। वरो॒ दक्षि॑णा। वरे॒णैव॑ वरं॒ स्पृ॑णोति। आ॒त्मा हि॑ वरः॑।
ए॒कविं॑शति॒र्दक्षि॑णा ददाति। ए॒कविं॑शो वा इ॒तः स्व॒र्गो
लो॒कः। प्र स्व॒र्गं लो॒कमा॑प्नोति॥२८॥

अ॒सावा॑दित्य ए॒कविं॑शः। अ॒मुमे॒वाऽऽदि॑त्यमा॑प्नोति।
श॒तं ददा॑ति। श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये
प्रति॑तिष्ठति। स॒हस्रं॑ ददाति। स॒हस्रं॑स॒म्मितः॑ स्व॒र्गो लो॒कः।
स्व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै। अ॒न्विष्ट॑कं दक्षि॑णा ददाति।
सर्वा॑णि वयां॑सि॥२९॥

सर्व॑स्याऽऽप्त्यै॑। सर्व॑स्याव॑रुद्धौ। यदि॒ न वि॒न्देत्।
म॒न्थाने॑ताव॒तो द॑द्यादोद॒नान् वा॑। अ॒श्रुते॑ तं का॒मम्।
यस्मै॑ का॒माया॒ग्निश्ची॒यते॑। प॒ष्ठौर्हीं त्व॒न्तर्व॑तीं दद्यात्। सा हि
सर्वा॑णि वयां॑सि। सर्व॑स्याऽऽप्त्यै॑। सर्व॑स्याव॑रुद्धौ॥३०॥

हिर॑ण्यं ददाति। हिर॑ण्यज्योतिरे॒व स्व॒र्गं लो॒कमे॑ति। वा॒सो
ददा॑ति। तेनाऽऽयुः॑ प्रति॑रते। वे॒दितृ॑तीये य॑जेत। त्रिष॑त्या हि
दे॒वाः। स स॑त्यम॒ग्निं चि॑नुते। तदे॒तत्प॑शुब॒न्धे ब्राह्म॑णं ब्रूयात्।
नेत॑रेषु य॒ज्ञेषु॑। यो ह॒ वै चतु॑र्होत॒ृननु॑स॒वनं त॑र्पयित॒व्यान्
वेद॑॥३१॥

तृप्यति प्रजयां पशुभिः। उपैनं सोमपीथो नमति। एते वै
चतुर्होतारोऽनुसवनं तर्पयितव्याः। ये ब्राह्मणा बह्विदः।
तेभ्यो यद्वक्षिणा न नयेत्। दुरिष्टं स्यात्। अग्निमस्य
वृक्षीरन्। तेभ्यो यथाश्रद्धं दद्यात्। स्विष्टमेवैतत्क्रियते।
नास्याग्निं वृञ्जते॥ ३२॥

हिरण्येष्टको भवति। यावदुत्तममङ्गुलिकाण्डं यज्ञपुरुषा
सम्मितम्। तेजो हिरण्यम्। यदि हिरण्यं न विन्देत्। शर्करा
अक्ता उपदध्यात्। तेजो घृतम्। सतेजसमेवाग्निं चिनुते।
अग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेत मैत्रावरुण्या वा। वीर्येण वा
एष व्यृध्यते। योऽग्निं चिनुते॥ ३३॥

यावदेव वीर्यम्। तदस्मिन्दधाति। ब्रह्मणः सायुज्यं
सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्।
सार्ष्टितां समानलोकतामाप्नोति। य एतमग्निं चिनुते।
य उ चैनमेवं वेद। एतदेव सावित्रे ब्राह्मणम्। अथो
नाचिकेते॥ ३४॥

[५]

यच्चा॒मृतं॒ यच्च॒ मर्त्यम्॑। यच्च॒ प्राणि॑ति॒ यच्च॒ न। सर्वा॒स्ता इष्ट॑काः

कृत्वा। उप॑ काम॒दुघा॑ दधे। तेन॑र्षि॒णा तेन॑ ब्रह्म॑णा। तया॑
 दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्भु॒वा सी॑द। सर्वाः॑ स्त्रियः॒ सर्वा॑न्पु॒ंसः। सर्वं॑
 न स्त्री॑पुमं च॒ यत्। सर्वा॑स्ताः। याव॑न्तः पा॒ंसवो॑ भूमेः॑॥ ३५॥
 सङ्ख्या॑ता दे॒वमा॒यया॑। सर्वा॑स्ताः। याव॑न्त॒ ऊषाः॑ पशूनाम्।
 पृथि॑व्यां पुष्टि॑रहि॒ताः। सर्वा॑स्ताः। याव॑तीः॒ सिक॑ताः॒ सर्वाः॑।
 अ॒प्स्वन्त॑श्च॒ याः श्रि॑ताः। सर्वा॑स्ताः। याव॑तीः॒ शर्करा॑ धृत्यै।
 अ॒स्यां पृथि॑व्यामधि॑॥ ३६॥

सर्वा॑स्ताः। याव॑न्तोऽश्मा॑नोऽस्यां॑ पृथि॑व्याम्। प्र॒ति॒ष्ठासु॑
 प्र॒ति॒ष्ठिताः॑। सर्वा॑स्ताः। याव॑तीर्वी॒रुधः॑ सर्वाः॑। वि॒ष्ठिताः॑
 पृथि॑वीमनु॑। सर्वा॑स्ताः। याव॑तीरोष॑धीः॒ सर्वाः॑। वि॒ष्ठिताः॑
 पृथि॑वीमनु॑। सर्वा॑स्ताः॥ ३७॥

याव॑न्तो॒ वन॑स्पत॑यः। अ॒स्यां पृथि॑व्यामधि॑। सर्वा॑स्ताः।
 याव॑न्तो॒ ग्राम्याः॑ प॒शवः॑ सर्वे॑। आ॒र॒ण्याश्च॑ ये। सर्वा॑स्ताः।
 ये द्वि॒पाद॑श्चतु॑ष्पादः। अ॒पाद॑ उ॒दर॑स॒र्पिणः॑। सर्वा॑स्ताः।
 याव॑दाञ्जन॑मुच्यते॑॥ ३८॥

दे॒व॒त्रा यच्च॑ मा॒नुष॑म्। सर्वा॑स्ताः। याव॑त्कृ॒ष्णाय॑स॒र्वम्॑।

दे॒व॒त्रा यच्च॑ मा॒नुष॑म् । सर्वा॒स्ताः । याव॑ल्लो॒हाय॑सु॒ः सर्व॑म् ।
 दे॒व॒त्रा यच्च॑ मा॒नुष॑म् । सर्वा॒स्ताः । सर्व॑ः सी॒सः॑ सर्वं॑ त्रपु॑ ।
 दे॒व॒त्रा यच्च॑ मा॒नुष॑म् ॥ ३९ ॥

सर्वा॒स्ताः । सर्व॑ः हि॒र॒ण्यः॑ रज॒तम् । दे॒व॒त्रा यच्च॑ मा॒नुष॑म् ।
 सर्वा॒स्ताः । सर्व॑ः सुव॑र्णः॑ ह॒रि॒तम् । दे॒व॒त्रा यच्च॑ मा॒नुष॑म् ।
 सर्वा॒स्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा । उप॑ का॒म॒दुघा॑ दधे । तेन॑र्षि॒णा तेन॑
 ब्र॒ह्म॑णा । तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒र॒स्व॒द्धु॒वा सी॑द ॥ ४० ॥

[६]

सर्वा॒ दि॒शो दि॒क्षु । यच्चा॒न्त॑र्भू॒तं प्र॑ति॒ष्ठि॒तम् । सर्वा॒स्ता
 इष्ट॑काः कृ॒त्वा । उप॑ का॒म॒दुघा॑ दधे । तेन॑र्षि॒णा तेन॑
 ब्र॒ह्म॑णा । तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒र॒स्व॒द्धु॒वा सी॑द । अ॒न्तरि॑क्षं च
 के॒वल॑म् । यच्चा॒स्मिन्न॑न्त॒राहि॑तम् । सर्वा॒स्ताः । आ॒न्तरि॑क्ष्यश्च
 याः प्र॒जाः ॥ ४१ ॥

ग॒न्ध॒र्वा॒प्स॒रस॑श्च॒ ये । सर्वा॒स्ताः । सर्वा॑नु॒दा॒रान्थ॑स॒लिलान्॑ ।
 अ॒न्तरि॑क्षे प्र॒ति॒ष्ठि॒तान् । सर्वा॒स्ताः । सर्वा॑नु॒दा॒रान्थ॑स॒लिलान्॑ ।
 स्था॒व॒राः प्रो॒ष्या॑श्च॒ ये । सर्वा॒स्ताः । सर्वा॑ धु॒निः॑
 सर्वा॑न्ध्व॒ः सान् । हि॒मो यच्च॑ शी॒यते॑ ॥ ४२ ॥

सर्वास्ताः। सर्वा॑न्मरी॑चीन् वित॑तान्। नी॒हारो यच्च॑ शी॒यते॑।
 सर्वास्ताः। सर्वा॑ वि॒द्युतः॑ सर्वा॑न्थ॒स्तनयि॑न्नून्। हा॒दुनी॒र्यच्च॑
 शी॒यते॑। सर्वास्ताः। सर्वाः॑ स्र॒वन्तीः॑ स॒रितः॑। सर्व॑म॒प्सुच॑रं च
 यत्। सर्वास्ताः॥४३॥

याश्च॑ कू॒प्या याश्च॑ ना॒द्याः॑ समु॒द्रियाः॑। याश्च॑ वैश॒न्तीरु॑त
 प्रा॑स॒चीर्याः॑। सर्वास्ताः। ये चो॒त्तिष्ठ॑न्ति जी॒मूताः॑। याश्च॑
 वर्ष॑न्ति वृ॒ष्टयः॑। सर्वास्ताः। तप॒स्तेज॑ आका॒शम्।
 यच्चा॑ऽऽका॒शे प्र॑ति॒ष्ठितम्। सर्वास्ताः। वा॒युं वया॑ऽसि
 सर्वा॑णि॥४४॥

अ॒न्तरि॑क्ष॒चरं॑ च॒ यत्। सर्वास्ताः। अ॒ग्निः॑ सूर्यं॑ च॒न्द्रम्। मि॒त्रं
 व॑रु॒णं भ॑ग॒म्। सर्वास्ताः। स॒त्यः॑ श्र॒द्धां तपो॑ द॒मम्। नामं
 रू॒पं च॑ भू॒ताना॑म्। सर्वास्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा। उप॑ का॒मदु॑घा
 द॒धे। तेन॑र्षि॒णा तेन॑ ब्र॒ह्मणा॑। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा
 सी॑द॥४५॥

[७]

सर्वा॑न्दि॒वः॑ सर्वा॑न्दे॒वान्दि॒वि। यच्चा॑न्त॒र्भूतं॑ प्र॑ति॒ष्ठितम्।
 सर्वास्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा। उप॑ का॒मदु॑घा द॒धे। तेन॑र्षि॒णा तेन॑

ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। यावतीस्तारकाः
सर्वाः। वितता रोचने दिवि। सर्वास्ताः। ऋचो यजूंषि
सामानि॥४६॥

अथर्वाङ्गिरसंश्च ये। सर्वास्ताः। इतिहासपुराणं च।
सर्पदेवजनाश्च ये। सर्वास्ताः। ये च लोका ये चालोकाः।
अन्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ताः। यच्च ब्रह्म यच्चाब्रह्म।
अन्तर्ब्रह्मन्प्रतिष्ठितम्॥४७॥

सर्वास्ताः। अहोरात्राणि सर्वाणि। अर्धमासाश्च केवलान्।
सर्वास्ताः। सर्वानृतून्सर्वान्मासान्। संवत्सरं च केवलम्।
सर्वास्ताः। सर्वं भूतं सर्वं भव्यम्। यच्चातोऽधिभविष्यति।
सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन
ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥४८॥

[८]

ऋचां प्राचीं महती दिगुच्यते। दक्षिणामाहुर्यजुषामपाराम्।
अथर्वणामङ्गिरसां प्रतीचीं। साम्नामुदीचीं महती दिगुच्यते।
ऋग्भिः पूर्वाह्णे दिवि देव ईयते। यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये
अहः। सामवेदेनाऽस्तमये महीयते। वेदैरशून्यस्त्रिभिरेति

सूर्यः। ऋग्न्यो जा॒ताः सर्व॑शो मूर्ति॑माहुः। सर्वा॑ गति॑र्याजुषी
हैव शश्व॑त्॥४९॥

सर्वं तेजः॑ साम॒रूप्य॑ हं शश्व॑त्। सर्वं॑ हे॒दं ब्रह्म॑णा
हैव सृष्ट॑म्। ऋग्न्यो जा॒तं वैश्यं॑ वर्ण॑माहुः। यजुर्वे॑दं
क्षत्रि॒यस्या॑ऽऽहुर्यो॒निम्। सा॒मवे॒दो ब्रा॑ह्म॒णानां॑ प्रसू॑तिः।

पूर्वे॑ पूर्वे॒भ्यो वचं॑ ए॒तदू॑चुः। आ॒दर्श॑म॒ग्निं चि॑न्वा॒नाः।
पूर्वे॑ विश्व॒सृजो॑ऽमृताः॑। श॒तं व॑र्षसह॒स्राणि॑। दी॒क्षिताः॑
स॒त्रमा॑सत॥५०॥

तप॑ आसीद्बृ॒हप॑तिः। ब्रह्म॑ ब्रह्मा॑ऽभव॒त्स्वय॑म्। स॒त्यं ह॑
होतै॑षामासीत्। यद्वि॑श्व॒सृज॑ आस॑त। अ॒मृत॑मे॒भ्य उद॑गायत्।
स॒हस्रं॑ परि॒वत्स॑रान्। भू॒तं ह॑ प्र॒स्तोतै॑षामासीत्।
भ॒विष्य॑त्प्रति॑ चा॒हर॑त्। प्रा॒णो अध्व॑र्युर॑भवत्। इ॒दं सर्व॑
सिषा॑सताम्॥५१॥

अ॒पा॒नो वि॒द्वाना॑वृ॒तः। प्र॒ति॒प्रा॒तिष्ठ॑दध्व॒रे। आ॒र्त॒वा
उ॒पगा॑तारः। स॒द॒स्यां ऋ॒तवो॑ऽभवन्। अ॒र्धमा॑साश्च
मासा॑श्च। च॒मसा॑ध्व॒र्यवो॑ऽभवन्। अ॒शं स॒द्वह्म॑ण॒स्तेजः॑।
अ॒च्छा॒वा॒कोऽभव॑द्यशः। ऋ॒तमे॑षां प्र॒शा॒स्ताऽऽसी॑त्।

यद्विश्वसृज आसत॥५२॥

ऊर्ग्राजानमुदवहत्। ध्रुवगोपः सहोऽभवत्। ओजोऽभ्यष्टौ-
द्वाव्यणः। यद्विश्वसृज आसत। अपचितिः पोत्रीयामयजत्।
नेष्ट्रीयामयजत्त्विषिः। आग्नीद्वाद्विदुषी सत्यम्। श्रद्धा
हैवायजत्स्वयम्। इरा पत्नी विश्वसृजाम्। आकृतिरपिन-
ड्भुविः॥५३॥

इध्मः ह क्षुच्चैभ्य उग्रे। तृष्णा चाऽऽवहतामुभे। वागेषाः
सुब्रह्मण्याऽऽसीत्। छन्दोयोगान् विजानती। कल्पतन्त्राणि
तन्वानाऽहः। सःस्थाश्च सर्वशः। अहोरात्रे पशुपाल्यौ।
मुहूर्ताः प्रेष्या अभवन्। मृत्युस्तदभवद्धाता। शमितोग्रो विशां
पतिः॥५४॥

विश्वसृजः प्रथमाः सत्रमासत। सहस्रसमं प्रसुतेन यन्तः।
ततो ह जज्ञे भुवनस्य गोपाः। हिरण्मयः शकुनिर्ब्रह्म
नाम। येन सूर्यस्तपति तेजसेद्धः। पिता पुत्रेण पितृमान्
योनियोनौ। नावेदविन्मनुते तं बृहन्तम्। सर्वानुभुमात्मानं
सम्पराये। एष नित्यो महिमा ब्राह्मणस्य। न कर्मणा वर्धते
नो कनीयान्॥५५॥

तस्यैवाऽऽत्मा पदवित्तं विदित्वा। न कर्मणा लिप्यते
पापकेन। पञ्चपञ्चाशत्स्त्रिवृतः संवत्सराः। पञ्चपञ्चाशतः
पञ्चदशाः। पञ्चपञ्चाशतः सप्तदशाः। पञ्चपञ्चाशत
एकविंशः। विश्वसृजां सहस्रसंवत्सरम्। एतेन
वै विश्वसृजं इदं विश्वमसृजन्त। यद्विश्वमसृजन्त।
तस्माद्विश्वसृजः। विश्वमेनाननु प्रजायते। ब्रह्मणः सायुज्यं
सलोकतां यन्ति। एतासामेव देवतांनां सायुज्यम्।
सार्षितां समानलोकतां यन्ति। य एतदुपयन्ति। ये
चैनत्प्राहुः। येभ्यश्चैनत्प्राहुः॥५६॥ ॐ॥

[१]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके तृतीयः प्रश्नः

समाप्तः॥३॥

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठकं समाप्तम्॥

हरिः ॐ॥